

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА ПРИ МАЙЧИНСТВО В БЪЛГАРИЯ

Ас. д-р Йордан Стефанов Йорданов¹

Резюме: Отправна точка на настоящата разработка е разбирането за майчинството като състояние, свързано с биологичната и социалната функция на жената за възпроизводство на човешкия род, осъществявана от майката с раждането и отглеждането на децата в най-ранна детска възраст и до придобиване на способности за независим в икономическо отношение живот самостоятелно или съвместно – в семейството или домакинството на родителите. Поставена на тази основа, проблематиката на социалната защита при майчинство придобива изключителна актуалност в условията на демографските и социално-икономическите предизвикателства пред развитието на съвременното общество. В изследването е направен опит за аргументиране на тезата, че системата от социални плащания при бременност, раждане и отглеждане на дете притежава неизползван потенциал да се превърне в работещ инструмент на демографската политика със съществен принос за подобряване на демографския профил на българското население, във връзка с което са представени и идеи относно възможностите за тяхното организационно развитие и усъвършенстване.

Ключови думи: социална защита, обезщетения при майчинство, помощи при майчинство, демографски предизвикателства, демографска политика.

JEL: G28, H53, H55, J1.

---

¹ Катедра „Застраховане и социално дело“ при Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Въведение

Структурирането на социалната защита при майчинство, като част от социалнозащитната система и компонент на социалната политика, е особено актуална и значима проблематика в условията на намалена численост на населението, възрастови дисбаланси и влошени социално-икономически показатели и тенденции. В тази връзка социалната защита при майчинство е изправена пред сериозно предизвикателство – все по-трудно да гарантира сигурност, адекватна на икономическите условия.

Обект на настоящото изследване е социалната защита при майчинство, а негов **предмет** са организационната структура и режимът на предоставяне на социалните плащания в контекста на демографски и финансови предизвикателства.

Системата от социални плащания при бременност, раждане и отглеждане на дете притежава потенциал да се превърне в работещ инструмент на демографската политика със съществен принос за подобряване на демографския профил на българското население.

Формулирана по този начин, **изследователската теза** предопределя и **основната цел** на разработката, а именно: да се очертаят възможности за развитие на социалната защита при майчинство и превръщането на предоставяните плащания в работещ инструмент на социалната и демографската политики в условията на застаряващо население.

Постигането на целта изисква изпълнение на следните **изследователски задачи**:

- Представяне на демографските процеси и очертаване на демографския профил на населението в Европа и България.
- Представяне на режима на плащанията от социалнозащитния модел при майчинство в България.
- Формулиране предложения за организационни промени на плащанията при бременност, раждане и отглеждане на дете в България.

За решаването на изследователските задачи, постигане на целта и доказване на изследователската теза в настоящото изследване

са използвани методите на анализ и синтез, методът на описание, статистически методи и други.

I. Социално-демографски предизвикателства и политики

Общата численост на населението на страните от ЕС-27 е 447,7 млн. души към края на 2019 г., като се отчита тенденция към нарастване² (Population and population change statistics, 2019). Увеличението броя на населението през последните десетилетия се дължи предимно на миграционните процеси, а не на естествения прираст на населението³, като това нарастване в страните от ЕС е неравномерно (Population and population change statistics, 2019).

Коефициентът на плодовитост в държавите-членки на ЕС-27 е 1,55 живородени деца на една жена⁴ (Fertility statistics, 2019). Прогнозите за развитието на демографските показатели на населението в държавите-членки на ЕС, публикувани от Евростат през 2020 г., предвиждат нарастване общата численост на населението до 449,3 млн. души през 2026 г., след което населението да започне да намалява до 441,2 млн. души през 2050 г. и до 416,1 млн. души в края на столетието (Population projections in the EU, 2019).

Задълбочаващите се процеси на застаряване на населението са отличителна характеристика на демографското развитие в страните

---

² За периода 1960 – 2019 населението на ЕС-27 е нараснало от 354,5 милиона до 447,7 млн. Малта, Люксембург, Кипър и Ирландия регистрират най-високите темпове на ръст на населението през 2019 г., с увеличение над 10 на 1 000 души при 2 на 1 000 души за страните от ЕС. Най-голямо относително намаление на населението се отчита в България (-7,0 на 1 000 души), Латвия (-6,4 на 1 000 души), Румъния (-5 на 1 000 души) и Хърватия (-4 на 1 000).

³ През 2019 г. най-високият процент на естествен прираст на населението е регистриран в Ирландия (5,8 на 1 000 души), следван от Кипър (4,1) и Люксембург (3,1). Общо 16 държави-членки на ЕС са имали отрицателни темпове на естествен прираст – България (-6,7 на 1 000 души), Латвия (-4,7), Литва, Гърция и Хърватия (-3,9), Унгария и Румъния (-3,8).

⁴ Франция отчита най-високия коефициент на плодовитост от 1,88, следвана от Швеция и Румъния с 1,76 и Ирландия с 1,75. За разлика от тях най-ниските коефициенти на плодовитост са регистрирани в Малта (1,23), Испания (1,26), Италия (1,29), Кипър (1,32), Гърция (1,35) и Люксембург (1,38).

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

от ЕС. Очаква се делът на децата да намалее както в относително, така и в абсолютно изражение, от 15,2% (67,8 млн.) в началото на 2019 г. до 13,9% (58 млн.) към 2100 г. Делът на населението в трудоспособна възраст (15-64 години) в общото население на ЕС-27 се очаква да намалее от 64,6% (288,5 млн.) в началото на 2019 г. до 54,8% (или 227,9 млн.) до 2100 г. Делът на възрастните хора (на възраст над 65 години) в общото население се очаква да нарасне във всички държави-членки през периода 2019 г. до 2100 г. Прогнозните стойности за дела на тази възрастова група на ниво ЕС-27 са за ръст от 11% (от 20,3% до 30,3%)⁵. Числеността на хората във високите възрасти над 80 години в общото население се предвижда да се увеличи повече от два пъти от 26 млн. през 2019 г. (5,8%) до 60 млн. (14,6%) през 2100 г.

Прогнозира се, броят на населението да се увеличи с повече от 25% в пет държави – Малта (с ръст от 39,7%), Ирландия (с 34,8%), Швеция (с 33,5%), Кипър (с 27,7%) и Люксембург (с 27,3 %). Нарастване с по-малко от 10% се прогнозира в Дания, Австрия, Холандия, Франция, Белгия и Германия.

Числеността на населението се очаква да намалее в шестнадесет от държавите-членки на ЕС за разглеждания период. Предвижданият спад в общия брой на жителите на Испания, Чехия и Словения може да бъде определен като относително умерен – с по-малко от 10%. Повишен спад в броя на жителите (в рамките на 11–20%) се очаква в Унгария, Естония, Финландия и Италия, докато големи намаления (от 21–27%) се предвиждат за Словакия, Португалия и Гърция. С над 30% се очаква да намалее населението в Хърватия, България, Румъния и Литва (Population projections in the EU, 2019).

Политическите и икономическите трансформации от 90-те години на миналия век често се посочват като своеобразен катализатор на протичащите неблагоприятни демографски процеси у нас. През периода 1980–2019 г. коефициентът на раждаемост намалява с 5,7‰ (от

---

⁵ Диапазонът на прогнозно увеличение варира между +8,3% в Германия (от 21,5% до 29,8%) и +17,2% в Люксембург (от 14,4% до 31,6%). Прогнозите за населението на Евростат показват, че между 2019 и 2100 делът на възрастните хора в общото население ще се увеличи с поне +10,0% във всички 27 държави-членки на ЕС, с изключение на Германия, Швеция и Чехия.

14,5‰ през 1980 г. до 8,8‰ през 2019 г.), а броят на регистрираните раждания – с 66 308 (от 128 190 през 1980 г. до 61 882 през 2019 г.).

От демографска гледна точка спадът на раждаемостта може да бъде обяснен със съответните промени в числеността и плодовитостта на жените във фертилна възраст (от 15 до 49 г.). През 2019 г. на една жена във фертилна възраст се падат 1,58 живородени деца, което е с 0,78 деца по-малко в сравнение с 1960 г., когато на една жена във фертилна възраст са се падали средно 2,31 деца. Според прогнозите на Евростат плодовитостта в България към 2030 г. ще бъде на равнище от 1,67 деца, а към 2060 г. ще достигне 1,77 деца средно на една жена във фертилна възраст.

Към 31.12.2019 г. броят на жените във фертилна възраст е 1 464 277, което е с 434 179 жени по-малко в сравнение с 31.12.2002 г., когато техният брой е бил 1 898 456 (Население по възрасти, области и пол, 2002-2019). Статистическите данни свидетелстват за настъпили драстични промени и в числеността на предфертилния контингент – броят на момичетата на възраст от 0 до 14 години към 31.12.2019 г. е 487 102, което е с 69 081 момичета по-малко в сравнение с края на 2002 г., когато техният брой в същия възрастов диапазон е бил 556 183.

Съществен принос за регистрираното намаление на раждаемостта има и изменението във възрастовата структура на родилните контингенти. Преобладаващата част от ражданията се падат на жените на възраст от 15 до 34 г., които през 2002 г. и през 2019 г. представляват, съответно, 57,5% и 51,7% (с 5,8% по-малко) от общата численост на жените на възраст от 15 до 49 години (Население по възрасти, области и пол, 2002-2019). Като основни причини за намалението числеността на жените в тази възрастова група често се посочват миграционните процеси и по-малкият брой момичета, които навлизат във фертилна възраст. Ниските нива на раждаемостта в България в известна степен са обусловени и от значителната численост на абортите⁶ (Статистика за абортите, н.д.).

---

⁶ През 2019 г., при 61 882 раждания и 61 538 живородени деца, общият брой на абортите е 22 862. През периода 1980-2019 г. общият брой на абортите е над три милиона (3 081 512).

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

Обусловен от процесите на раждаемост и смъртност естественят прираст на българското население през периода 1980–2019 г. намалява с 10,1‰ – от 3,4‰ през 1980 г. до -6,7‰ през 2019 г. За първи път отрицателни стойности са регистрирани през 1990 г. (-0,4‰), а намалението е най-интензивно до 1997 г., когато е достигнато и отчетено най-ниското (до момента) ниво (-7,0‰).

През периода 2010–2019 г., под влияние на равнището и динамиката на външната миграция, числеността на българското население намалява с 59 560 души. Най-ниската стойност на механичния прираст е отчетена през 2010 г. -24 190 души, а най-високата (но пак отрицателни стойности) – през 2013 г. – „едва“ -1 108 души. Вследствие на външната миграция българското население губи значителна част от своя трудов и репродуктивен потенциал.

Равнището и динамиката на естествения и механичния прираст обуславят чувствителното намаление на числеността на българското население с внушителните 1 776 289 души през периода 1980–2019 г. – от 8 727 771 души в края на 1980 г. на 6 951 482 души в края на 2019 г. По прогнозни данни на Националния статистически институт (НСИ) очакваната численост на българското население към 2060 г. ще е 5 467 629 души или с 3 260 142 души по-малко в сравнение с 1980 г.

Ниската раждаемост, високата смъртност, нарастващата продължителност на живота, отрицателните естествен прираст и външно миграционно салдо обуславят не само прогресивно намаляващата численост, но и неблагоприятните промени във възрастовата структура и застаряването на българското население. Числеността на населението на възраст от 0 до 15 г. намалява с 548 391 лица – от 1 614 895 лица през 1992 г. до 1 066 504 лица през 2019 г. Делът на лицата от тази възрастова група в общата численост на населението намалява с 3,7% – от 19% през 1992 г. до 15,3% през 2019 г. Посочените изменения в числеността и дела на лицата от тази възрастова група в общата численост на населението могат да бъдат обяснени преди всичко с ниската раждаемост.

Драстично е намалението на числеността на населението на възраст от 15 до 64 години – с 1 505 320 лица, от 5 661 518 лица през 1992 г. до 4 156 198 лица през 2019 г. Намалението на относителния

дял на лицата от тази възрастова група в общата численост на населението е с 6,9% – от 66,7% през 1992 г. до 59,8% през 2019 г. Тези изменения могат да бъдат обяснени с намалената обща численост на населението – от 8 484 863 души през 1992 г. до 6 951 482 души през 2019 г.

Числеността на населението на възраст над 65 години нараства с 520 280 лица и през 2019 г. достига 1 728 730 лица, при численост на същата група лица през 1992 г. 1 208 450 лица. Относителният дял на лицата на възраст над 65 години в общото население на страната нараства с 10,7% – от 14,2% през 1992 г. до 24,9% през 2019 г.

Така очертаните демографски трансформации, обособилите се тенденции и прогнози за развитието на населението и неговата структура имат своя социален и икономически ефект върху множество сфери на обществения и стопанския живот, провежданите национални политики и социалнозащитните системи.

Държавите–членки на ЕС, в т.ч. и България, насочват усилия и ресурси за овладяване и контролиране на негативните демографски процеси и тенденции при широкото използване на разнообразния инструментариум на провежданата социална политика, в рамките на която закрилата при майчинство се проявява като своеобразно отражение, но и, донякъде, като причина за настоящия демографски профил на населението. Той от своя страна в немалка степен отразява специфичните измерения на социално-икономическото развитие, а заетостта, доходите, стандартът и качеството на живот в страната могат да бъдат възприемани и като отправна точка, обясняваща общите тенденции на протичащите демографски процеси и възпроизводство на населението.

Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на Република България 2012–2030 г. (Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012–2030), 2021) е основният документ, в който е разписана националната демографска политика. Нейната основна цел е забавяне темповете на намаляване броя на населението с тенденция за стабилизирането му в дългосрочен план и осигуряване високо качество на човешкия капитал, включващ хората с тяхното здравословно състоя-

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

ние, образование, квалификация, способности и умения, както и ограничаване на негативните въздействия на демографските дисбаланси върху публичните финанси и социалните системи.

Конкретните задачи, мерки и дейности за реализиране на стратегическите приоритети, заложи в Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на Република България 2012–2030 г., се предприемат и изпълняват в дванадесет основни направления, едно от които е „насърчаване на раждаемостта чрез създаване на среда, благоприятна за раждане, отглеждане и възпитание на деца“ със заложи конкретни задачи: предоставяне на финансови стимули за раждане и отглеждане на деца; съвместяване на родителство с трудово-професионалната реализация; образование, здравеопазване и социално развитие на децата; утвърждаване на семейството като базов компонент на обществото и насърчаване на родителите за отглеждане на децата в семейна среда (Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012–2030), 2021).

Изпълнението на част от така посочените конкретни задачи естествено насочва вниманието и към проблематиката на трудовите и осигурителните отношения и функционирането на закрилата при майчинство като част от системата за социална защита.

Проблематиката на социалната защита при майчинство има отношение към процесите на демографско възпроизводство и кореспондира с провежданата демографска политика. Необходимо е, обаче, да бъде прокарано известно разграничение на риска майчинство от останалите социални рискове, а именно: рискът се явява естествено биологично състояние на женския организъм, свързано с репродуктивната функция на жената; рискът не представлява болестно състояние, а невъзможност за упражняване на трудова дейност поради естествени физиологични изменения непосредствено преди и след раждането и необходимостта от полагане на грижи за детето до укрепване на организма му в най-ранна възраст; рискът има предвидим и очакван характер и се свързва с щастливо събитие (Кацаров, 1967).

Майчинството, свързано с отглеждането и поемането на материалната издръжка на децата до момента на придобиване на способности за независим в икономическо отношение живот, се превръща в сериозно финансово предизвикателство за преобладаващата част от семействата и домакинствата в страната. То може да се разглежда като пресечна точка на семейните и обществените ангажименти, произтичащи от възпроизводствената функция на жената във връзка с раждането и отглеждането на дете.

Двойкото проявление на очертаните икономически ефекти от риска, свързани със състоянието на неработоспособност и периодите на отсъствие от работа на майката в най-ранна детска възраст, от една страна, и с допълнителните значителни разходи по издръжката на деца в семейството, от друга, предопределят както социалната значимост, така и специфичните измерения на закрилата при майчинство в контекста на съществуващите връзки и взаимозависимости с демографския профил и социално-икономическото състояние на населението.

II. Социална защита при майчинство в България

Социалната защита при майчинство в България се провежда посредством два основни вида плащания – обезщетения и помощи. Обезщетенията при майчинство (при бременност, раждане и за отглеждане на малко дете) следват логиката на плащанията с осигурителен характер и имат за цел да заместят изгубения трудов доход в периода на неработоспособност по време на майчинството. Семейните помощи при бременност, раждане и отглеждане на деца целят подпомагане на лица и семейства, отговарящи на определени условия, а техните същност и предназначение позволяват да бъдат възприемани и като инструмент със съществен принос за реализация на провежданата демографска политика. Част от тях са аналог на плащанията от осигуряването, а другата – с пряка насоченост към покриване на част от издръжката на децата както в най-ранна детска възраст, така и до придобиване на способност за независим, в икономическо и социално отношение, живот.

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

Редът за отпускане и изплащане на паричните обезщетения е регламентиран в Кодекса за социално осигуряване (КСО) и в Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване (НПОПДОО)⁷.

Едно от значимите и същевременно с най-голям дял в структурата на разходите за обезщетения за майчинство е обезщетението при бременност и раждане. За 2019 година броят на лицата, ползващи обезщетение за бременност и раждане, е 108 320, а изплатената сума е 443 172 580 лв. Лицата, ползващи обезщетение за отглеждане на дете до 2-годишна възраст, са 92 569, а изразходените средства – 173 504 490 лв. или с над 2,5 пъти по-малко в сравнение с обезщетението при бременност и раждане. Седемстотин и четири лица са получили обезщетение за осиновяване на дете до 5-годишна възраст, а сумата за тях е 3 398 540 лв. (Статистически бюлетин "Показатели

---

⁷ При настъпване на риска майчинство държавното обществено осигуряване предоставя: парични обезщетения при бременност и раждане, които се изплащат за срок до 410 дни; парични обезщетения в размер 50 на сто от обезщетението при бременност и раждане за срок до 410 дни, когато не се ползва отпускът за бременност и раждане; парични обезщетения при раждане на дете и при осиновяване на дете до 5-годишна възраст за срок до 15 дни; парични обезщетения при раждане на дете след навършване на 6-месечна възраст на детето за остатъка до 410 дни; парични обезщетения за отглеждане на дете до навършване 2-годишна възраст на детето; парични обезщетения в размер 50 на сто от обезщетението за отглеждане на дете до навършване 2-годишна възраст на детето, когато не се ползва отпускът за отглеждането му; парични обезщетения при осиновяване на дете до 5-годишна възраст, които се изплащат на осиновителката/осиновителя, който сам е осиновил дете, за срок до 365 дни от датата на предаване на детето за осиновяване, но не по-късно от навършване на 5-годишната му възраст; парични обезщетения при осиновяване на дете до 5-годишна възраст след изтичане на 6 месеца от деня на предаване на детето за осиновяване за остатъка до 365 дни, но не по-късно от навършване на 5-годишната му възраст, които се изплащат на осигурения осиновител, когато с осиновителката са съпрузи; парични обезщетения в размер 50 на сто от обезщетението при осиновяване на дете до 5-годишна възраст, когато не се ползва отпускът при осиновяване на дете; парично обезщетение за отглеждане на дете до 2-годишна възраст и при осиновяване на дете до 5-годишна възраст в случаите на тежко заболяване на майката/осиновителката на детето или при смърт на майката/осиновителката и/или на бащата/осиновителя на детето (чл. 11, ал. 1 т. 1, букви „г“, „д“ и „е“, чл. 13 а, т.1, букви „г“, „д“ и „е“, чл. 48а, 50а, 50-54 от КСО).

характеризиращи временната неработоспособност на осигурените лица", 2019).

За придобиване право на парични обезщетения при бременност и раждане, отглеждане на дете до 2-годишна възраст и при осиновяване на дете до 5-годишна възраст е необходимо, лицата по чл. 4, ал. 1, 3, 4 и 9 и чл. 4а, ал. 1 от КСО да са изпълнили определени условия: към началото на отпуска лицата да са осигурени за общо заболяване и майчинство; да имат най-малко 12 месеца осигурителен стаж като осигурени за общо заболяване и майчинство⁸; да им е разрешен съответният вид отпуск.

Дневното парично обезщетение при бременност и раждане се определя в размер 90% от среднодневното брутно трудово възнаграждение или среднодневния осигурителен доход, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски, а за самоосигуряващите се лица – внесени осигурителни вноски за общо заболяване и майчинство за периода от двадесет и четири календарни месеца, предхождащи месеца на настъпване на временната неработоспособност поради бременност и раждане⁹ (чл. 49, ал. 1 от КСО, 2020).

Паричното обезщетение за отглеждане на дете до 2-годишна възраст се отпуска след изтичането на срока на изплащането на обезщетението при бременност и раждане. Размерът на обезщетението е еднакъв за всички, които имат право, и се определя ежегодно със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване, като за 2020 и 2021 година е 380 лв. (Закон за бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2021 г., 2021).

Очертаните демографски предизвикателства и тенденцията към намаляване на раждаемостта имат за резултат намаляване броя на обезщетенията за бременност и раждане и отглеждане на малко дете. В тази връзка, при равни други условия, величината на изплатените суми от фонд „Общо заболяване и майчинство“ (ОЗМ) би следвало да

---

⁸ Дванадесетмесечният осигурителен стаж може да е прекъснат или непрекъснат и не е задължително да е положен непосредствено преди излизането в отпуск за бременност и раждане или при един и същ работодател.

⁹ Дневното парично обезщетение не може да бъде по-голямо от среднодневното нетно възнаграждение за периода, от който е изчислено обезщетението, и по-малко от минималната дневна работна заплата, установена за страната.

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

намалява. Въпреки това финансовото състояние на фонда се характеризира с трайни дефицити, които го правят все по-зависим от държавен ресурс¹⁰.

За периода 2014–2019 г. дефицитът на фонда от -49 658,7 хил. лв. нараства на -87 541,8 хил. лв. (Държавно обществено осигуряване през 2019, 2019). Разходите за обезщетения при бременност и раждане и за отглеждане на дете до 2-годишна възраст и осиновяване на дете до 5-годишна възраст през 2019 година представляват 50,3% от общите разходи на фонда. В абсолютна сума разходът за обезщетения при бременност и раждане е 446 889,1 хил. лв., за отглеждане на дете до 2-годишна възраст е 173 391,8 хил. лв., а за обезщетения при осиновяване на дете до 5-годишна възраст са изплатени 3 342,6 хил. лв. (Държавно обществено осигуряване през 2019 г. , 2019).

По данни на Националния осигурителен институт (НОИ) средният размер на обезщетенията за бременност и раждане за 2019 г. е 605,85 лв., което представлява съответно 108% от средномесечната минимална работна заплата (560 лв.), 61% от средния осигурителен доход (986,52 лв.¹¹), 49% от средномесечната работна заплата (1349¹² лв.) и 173% от линия на бедност (348 лв.). Средният размер на обезщетението за отглеждане на дете до 2-годишна възраст¹³ е 329,37 лв., което на свой ред представлява 58% от минималната работна заплата, 24% от средномесечната работна заплата, 33% от средния осигурителен доход и 94% от линията на бедност (Статистически бюлетин

---

¹⁰ Причината би следвало да се търси, от една страна, в нарастването на осигурителния доход, който се явява основа за изчисляване размера на осигурителното плащане, а от друга, във величината на осигурителната вноска за фонда, която явно е недостатъчна, за да осигури автономност.

¹¹ Средният осигурителен доход по данни на НОИ за периода 01.01.2019-31.12.2019 г. е 986,52 лв.

¹² По данни на НСИ средната работна заплата за страната за 2019 година е 1 349 лв.

¹³ Средният размер е резултативна величина от фиксирания размер на плащането и плащанията в размер 50 на сто от обезщетението за отглеждане на дете до навършване 2-годишна възраст на детето, когато не се ползва отпускът за отглеждането му и парични обезщетения в размер 50 на сто от обезщетението при осиновяване на дете до 5-годишна възраст, когато не се ползва отпускът при осиновяване на дете.

"Показатели, характеризиращи временната неработоспособност на осигурените лица за 2019, 2020).

Основните причини за ниските размери на обезщетенията при майчинство са свързани с икономическото развитие и пазара на труда. Ниският размер на трудовите възнаграждения, особено при лицата до 29-годишна възраст¹⁴, формира базата за изчисляване размера на обезщетението.

Важна роля в състава на социалната защита при майчинство за комплексната подкрепа на децата и семействата има предоставянето на финансова помощ по реда на Закона за семейни помощи за деца (ЗСПД) и Правилника за прилагане на Закона за семейните помощи за деца (ППЗСПД), администрирани в рамките на социалното подпомагане и финансирани с бюджетен ресурс. Видовете отпускани семейни помощи от социалното подпомагане са регламентирани в ЗСПД¹⁵ (Закон за семейни помощи за деца, 2021). Плащанията се отпускат¹⁶ при отговаряне на условията за придобиване право на съответното плащане¹⁷ (Закон за държавния бюджет на Република България за 2020, в сила от 01.01.2020 г., 2020).

С най-голяма значимост и обхват по лица, а същевременно и с най-голям дял по отношение на изразходен ресурс, спрямо останалите

---

¹⁴ По данни на НСИ за 2014 година средната брутна работна заплата за лицата на възраст между 20 и 29 години представлява 91% от средната брутна работна заплата, средно за всички възрасти, а за лицата до 20 години това съотношение е драстично по-ниско, като достига 60%.

¹⁵ Еднократна помощ при бременност; еднократна помощ при раждане на дете; еднократна парична помощ за отглеждане на деца близнаци до навършване на една година; еднократна парична помощ за отглеждане на дете до една година от майка (осиновителка) студентка, обучаваща се в редовна форма на обучение; месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст; месечни помощи за отглеждане на дете до навършване на една година; месечна добавка за деца с трайни увреждания до 18-годишна възраст и до завършване на средното образование, но не по-късно от 20-годишна възраст; целеви помощи за ученици; целева помощ за безплатно пътуване на многодетни майки.

¹⁶ чл. 2 от Закона за семейните помощи за деца (изм., бр. 57 от 2015 г., в сила от 28.07.2015 г.).

¹⁷ чл. 3, чл. 4 и чл. 4а от Закона за семейните помощи за деца (изм., бр. 57 от 2015 г., в сила от 28.07.2015 г.).

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

семејни помощи по ЗСПД, се јавуваат месечните помощи за отглеждане на дете до завршување на средно образование, но не повеќе от 20-годишна возраст. Размерът на месечните помощи за отглеждане на дете се определуваат със Закона за бюджета на Република България.

През 2019 г. средномесечниот број на подпомаганите семејства е 367 663 с 572 790 средномесечен број деца, в т.ч. средномесечно 2124 семејства с 2332 деца са получили помошта си под формата на ваучери. Общата изплатена сума е 294 401 897 лева. Месечните помощи по чл. 7 от ЗСПД, изплатени в размер на 80% от пълниот размер на помошта, са предоставени средномесечно на 39 572 семејства за средномесечно 53 756 деца, а изплатената сума възлиза на 1 720 192 лв. (Отчет за дейността на Агенцията за социално подпомагане за 2019 година, 2020). Разходът за изплаќање на този вид семејна помощ е 296 122 089 лв. и представлява 71% от обштиот разход за изплаќање на помощи от 413 873 382 лв. по ЗСПД и правилника за неговото прилаѓање.

Една част от плаќањата по Закона за семејните помощи за деца е насочена към лицата, които нямат право да получаваат плаќањата при мајчинство по КСО и се јавуваат техен аналог. В тази връзка подпомагането при мајчинство допълва по обхват осигурувањето и е насочено към онази социална група, отговарувања на определени доходни критериуми.

Провежданата социална заштита при мајчинство в частта плаќањата, администруирани от социалното подпомагане, е сврзувана с бедноста, социалното исклучвање и неравенството в разпределението на доходите. Бедноста може да се разгледа како един от факторите, детерминиращи протичащите демографски процеси раждаемост и миграција. Недостатъчните доходи и материална обезпеченост могат да се разгледаат како предпоставка за отлагање на родителство и липса на дете. От друга страна, раждането на дете или деца и тяхното отглеждане би могло да породи бедност в семејството.

Проблемите на бедноста и социалното исклучвање и социалнозаштитните политики при мајчинство и отглеждане на дете са пряко

свързани с проблемите на пазара на труда, с организацията на системата от предоставяните социални плащания, а оттам и с провежданата демографска политика и възприетите приоритети.

Плащанията при майчинство, свързани с издръжката на дете, имащи характер на подпомагане, са в размери, които не изразяват ясен ангажимент на държавната демографска политика, който да стимулира раждаемостта в условията на неблагоприятни демографски процеси и тенденции. Насочени към уязвимите семейства, те не могат да предотвратят състояние на бедност и социално изключване, а напротив – наличието на дете или деца в семейството би могло да доведе до бедност.

По данни на НСИ размерът на линията на бедност за страната през периода 2007–2019 г. нараства над два пъти – от 152 лв. през 2007 г. до 363 лв. през 2019 година. През 2019 г. относителният дял на бедните лица¹⁸ в България е 22% от съвкупността на населението на страната. Най-голям е относителният дял на бедните домакинства в групата на домакинствата, включващи двама възрастни с три и повече зависими деца (66,1%), а по критерия икономическа активност с най-висок дял е групата на безработните (53,3%), следвани от незаемите (35%) и пенсионерите (30%).

Издръжката на живот на четиричленно домакинство, съставено от двама възрастни и две деца, определена от Института за социални и синдикални изследвания към Конфедерацията на независимите синдикати в България (КНСБ), към декември 2020 г. е в размер 2542 лв. при 2243 лв. за същия период на 2015 година. Осреднените стойности към края на 2020 г. за издръжка на живота за едно лице от четиричленно домакинство е в размер от 635,53 лв.¹⁹ Издръжката на живота за дете от 14 до 18 години е 630 лв. (265 за хранителни стоки и 365 лв. за нехранителни), а за дете до 13 години – 545 лв. (245 лв. за хранителни стоки и 300 лв. за нехранителни) (Издръжка на живот на

---

¹⁸ Равнището на бедност отразява относителния дял на лицата или домакинствата, които разполагат с доход, по-малък от размера на ежегодно определената линия на бедност.

¹⁹ Издръжката на живота за мъже е 703 лв. (399 лв. за хранителни стоки и 304 за нехранителни), за жени – 664 лв. (334 лв. за хранителни стоки и 330 лв. за нехранителни).

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

четиричленно домакинство - Институт за социални и синдикални изследвания към КНСБ, 2019).

Проблематиката на социалната защита при майчинство и неразривно свързаното с него отглеждане на дете безспорно се отличава със своето специфично отражение в икономическия и социалния живот и постоянна актуалност. Очевидна е необходимостта от търсене на възможности за организационна промяна, която да намери разумния баланс между желаната социална сигурност, възможностите на социалната защита, измеренията на жизнения стандарт и потребностите на семействата с деца в условията на ясно разписани ангажименти за целево бюджетно финансиране, като предпоставка за превръщане на системата от социални плащания при майчинство и отглеждане на дете в ефективен инструмент на демографската политика за насърчаване на раждаемостта в условията на неблагоприятна социално-демографска среда.

III. Организационни възможности за подобряване на социалнозащитния модел при майчинство в България

Методиката за определяне размера на обезщетенията при майчинство (бременност, раждане и отглеждане на дете) в държавите-членки на ЕС е свързана с величината на трудовите възнаграждения. Периодът, въз основа на който се определят плащанията, варира от един месец (Белгия) до двадесет и четири месеца (България, Унгария), при норма на заместване между 70% и 100% (Финландия – 70%; Унгария – 70%; Кипър – 72%; Белгия – 75%; Швейцария – 80%; България – 90%; Естония, Люксембург, Норвегия, Полша и Португалия с по 100%). Предоставят се и плащания, които следват логиката на обезпечаване и подпомагане на семействата при раждане и отглеждане на дете. Социалнозащитната система на Германия задължава работодателите да допълват размера на плащането при майчинство до размера на получаваната работна заплата преди раждането. Осигурителните системи на някои страни въвеждат максимални и минимални размери на пла-

щанията в абсолютна сума, обвързана предимно с основни макроикономически показатели (минимална работна заплата, среден осигурителен доход, средна работна заплата и други) (Mutual Information System on Social Protection (MISSOC) - Comparative tables Maternity/Paternity Oll countries, 2020).

По данни на Евростат към 01.07.2019 г. България е на първо място с 58,5 седмици по продължителност на отпуска при майчинство, произтичащ от икономическа активност при средна продължителност в страните-членки 20,7 седмици или близо 3 пъти повече над средното (Mutual Information System on Social Protection (MISSOC) - Comparative tables Maternity/Paternity Oll countries, 2020). Ниските абсолютни размери на плащанията с осигурителен характер и плащанията за деца от системата за социално подпомагане действат демотивиращо на една част от младите семейства, при които материалните и финансови възможности се явяват фактор за създаване на семейство, раждане и отглеждане на деца. Това от своя страна обуславя необходимостта от организационни промени в системата от социални плащания при бременност, раждане и отглеждане на дете, които могат да бъдат представени по следния начин:

➤ Право на парично обезщетение при бременност и раждане да придобиват лица с осигурителен стаж най-малко 6 месеца, които към датата на настъпване на риска са в кръга на осигурителната съвкупност. Намалване на необходимия осигурителен стаж от 12 на 6 месеца ще повиши обхвата на лица с право на осигурително плащане²⁰, а това от своя страна ще се окаже предпоставка, младите семейства да не отлагат бременност поради липса на достатъчен осигурителен стаж.

➤ Обезщетението при бременност и раждане да се определя в размер 100% от осигурителния доход на лицето за период от 18 месеца преди датата на настъпване на риска, но не по-малко от минималната работна заплата за страната. Намалването продължителността на базовия период, от който се изчисляват плащанията, от 24 на 18 месеца,

---

²⁰ По данни на Агенцията за социално подпомагане за 2019 година майките, които не отговарят на изискванията за осигурителен стаж по КСО и получават семейни плащания от социалното подпомагане за отглеждане на дете до 1 година, са 12 606.

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

при равни условия, би довело до по-висок осигурителен доход предвид динамиката на национално ниво.

➤ Приравняване на размерите на еднократната помощ при бременност (по реда на чл. 5а от Закона за семейните помощи за деца) и на месечната помощ за отглеждане на дете до навършване на една година (по реда чл. 8, ал. 1 от Закона за семейни помощи за деца) с размера на линията на бедност за страната, отпускани при условие, че средномесечният доход на член от семейството за предходните 12 месеца е по-нисък от двукратния размер на линията на бедност за страната за предходната година.

➤ Приравняване размера на обезщетението за отглеждане на дете до навършване на 2-годишна възраст (по реда на чл. 52а от Кодекса за социално осигуряване) с размера на минималната работна заплата, изплащано чрез фонд „Общо заболяване и майчинство“, но за сметка на целеви ресурс, осигурен със средства от републиканския бюджет. Към настоящия момент размерът на това плащане се определя със Закона за бюджета на ДОО и за пореден път през 2021 г. е в непроменен размер – 380 лв. (Закон за бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2021 г., Обн. ДВ, бр. 103 от 04.12.2020 г., в сила от 1.01.2021 г., доп., бр. 107 от 18.12.2020, 2021). Липсата на оповестена методика за неговото определяне или обвързване на размера му с макроикономически или социален показател, както и политическа неангажираност, обуславят наблюдаваното замразяване на неговия размер от 2018 г. насам. Неактуализираният размер от своя страна ограничава покупателната способност и създава чувство за отсъствие на стратегическа политика в социалната защита при майчинство. Така формулирано, предложението по същество възстановява старата практика (прилагана до 2002 година), при която размерът на плащането за отглеждане на малко дете до навършване на 2-годишна възраст е равен на размера на минималната работна заплата за страната за съответната година²¹.

➤ Месечната помощ за отглеждане на дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст (по чл. 7, ал.

---

²¹ Размерът на минималната работна заплата за 2021 г., определен с акт на Министерски съвет, е 650 лв.

1 от Закона за семейни помощи за деца) да се отпуска в размер, обвързан с размера на диференцирания минимален доход²² за дете до 16-годишна възраст, а ако учи – до придобиване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст (чл. 9, ал. 3, т. 8, б. в от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане) и съобразен с размера на доходите в семейството при условие, че средномесечният доход на член от семейството за предходните 12 месеца е по-нисък или равен на двукратния размер на линията на бедност за страната. Това би позволило да се постигне повишаване на обхвата по семейства и превръщане на помощта във финансов стимул и инструмент на демографската политика за насърчаване на раждаемостта, отглеждането и издръжката на деца.

Фокусът на вниманието, в рамките на така представените предложения за организационни промени в системата от социални плащания при майчинство, е насочен към месечните помощи за отглеждане на дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, доколкото те се възприемат като форма на целеви демографски инструмент за реализация на националната демографска стратегия с пряк ефект върху демографския товар и дохода на член от семейството (Павлов, 1998, стр. 199). За постигане на желаното целенасочено въздействие в подкрепа на майчинството и отглеждането на деца в семейството е логично, базовият размер на месечната помощ, изплащана за семейство с едно дете, с доходи, равни на размера на линията на бедност за страната, да бъде приравнен с размера на диференцирания минимален доход за дете до 16-годишна възраст, а ако учи – до придобиване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст (91% от размера на Гарантирания минимален доход), а размерът на помощта за семейства с 2, 3, 4 и повече деца с доходи, равни на

---

²² Използва се за определяне на размера на парична помощ по чл. 9 от ППЗСП и е резултат от Гарантирания минимален доход (ГМД) и диференцираните проценти на рисковите групи лица, определени в същия правилник.

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

размера на линията на бедност за страната, да се определя в пропорциите, заложиени с определените със Закона за държавния бюджет на Република България за 2021 г. размери²³:

- при 2 деца – 2,25 пъти базовия размер на помощта;
- при 3 деца – 3,375 пъти базовия размер на помощта;
- при 4 деца – 3,625 пъти базовия размер на помощта и
- по 50% от базовия размер на помощта за всяко следващо дете.

За постигане на желаната диференциация на размера на помощта съобразно размера на доходите в семейството (до двукратния размер на линията на бедност за страната) могат да бъдат използвани коефициенти на увеличение (при размер на доходите в семейството, по-висок от размера на линията на бедност в страната) и на намаление (при размер на доходите в семейството, по-нисък от размера на линията на бедност в страната), определяни по логиката в следните зависимости:

$$K_u = 1 + \frac{(ЛБ - Д)}{ЛБ},$$

където: K_u е Коефициент на увеличение; ЛБ е размер на линията на бедност за страната; Д е средномесечният доход на член от семейството, и

$$K_n = 1 - \frac{(Д - ЛБ)}{ЛБ},$$

където: K_n е Коефициент на намаление; ЛБ е размер на линията на бедност за страната; Д е средномесечният доход на член от семейството.

Използвайки предложените зависимости, при средномесечен доход на член от семейството в размер 200 лв., коефициент на увеличение 1,457 (изчислен по предложената зависимост), базов размер на помощта за семейство с 1 дете 68,25 лв., размерът на помощта за семейства с едно дете би бил 99,50 лв., за семейства с две деца – 222,92 лв., при три деца – 323,16 лв. и т.н.

---

²³ За семейство с едно дете – 40 лв.; за семейство с две деца – 90 лв.; за семейство с три деца – 135 лв.; за семейство с четири деца – 145 лв., като за всяко следващо дете в семейството помощта за семейството расте с 20 лв. За семействата със средномесечен доход на член от семейството за предходните 12 месеца от 400.01 лв. до 500 лв. се изплаща 80 на сто от размера на помощта.

При средномесечни доходи на член от семейството, по-високи от размера на ЛБ (369 лв. за 2021 г.), но до нейния двукратен размер (738 лв.), например 550 лв., коефициент на корекция 0,51 (изчислен по предложената зависимост), базов размер на помощта за семейство с 1 дете 68,25 лв., размерът на помощта при семейства с едно, две, три и четири деца ще бъде съответно 34,80 лв., 78,03 лв., 113,11 лв. и 126,17 лв.

Изведените зависимости имат за резултат по-високи плащания при по-ниски доходи на семейството и обратно, което от своя страна е в унисон с логиката на плащанията от социалното подпомагане.

Заклучение

Демографската политика е част от социалната политика на страната, а нейното провеждане е свързано със социалната защита при майчинство. От своя страна проблемите на структурирането на социалната защита при майчинство, от която зависи и степента на социална сигурност, са едни от най-важните проблеми на социалната политика. В условията на намалена раждаемост, отрицателен естествен прираст, висока външна миграция и влошаваща се възрастова структура, изразяваща се в застаряване на населението, особено важни са политиките в областта на осигуряването и социалната защита при майчинство, като част от отговорна социално-демографска политика, която е основна предпоставка за социално-икономическия напредък и общественото благополучие.

В хода на изложението се достига до следните изводи:

- Голяма част от държавите–членки на ЕС, в т.ч. и България, имат отрицателен естествен прираст и отчитат намаляване на общата численост на населението и неблагоприятни възрастови дисбаланси. Населението на България намалява по численост поради отрицателните нива на естествен и механичен прираст, а възрастовата му структура се влошава, като се установява трайна тенденция на застаряване.
- Размерите на плащанията при майчинство с осигурителен характер са ниски, а плащанията с характер на подпомагане не изразяват

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

ясен и стимулиращ държавен ангажимент по водене на отговорна социална политика при майчинство (бременност, раждане и издръжка на дете).

➤ Ниските абсолютни размери на плащанията с осигурителен характер и плащанията за деца от системата за социално подпомагане обуславят необходимостта от организационни промени в системата от обезщетения и помощи при бременност, раждане и отглеждане на дете.

Предложеният комплекс от мерки би стимулирал родителството и отглеждането на деца. Те имат капацитета да се окажат съществен фактор за онази част от семействата и младите хора, при която финансовото и материално състояние са основна пречка пред раждането и отглеждането на дете. Повишената раждаемост ще въздейства благоприятно върху демографския профил на населението, а това от своя страна ще има положителен ефект върху всички сфери на обществения и икономическия живот.

Необходимите средства за така очертаните промени в българския социалнозащитен модел би следвало да се разглеждат не просто като бюджетен разход, а като инвестиция с висока социално-икономическа и демографска възвръщаемост.

Използвани източници

Fertility statistics. (2019). Изтеглено на 2021 от Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics

Mutual Information System on Social Protection (MISSOC) - Comparative tables Maternity/Paternity Old countries. (март 2020 г.). Извлечено от Mutual Information System on Social Protection (MISSOC): <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/>

Population and population change statistics. (2019). Изтеглено на 2021 от Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_and_population_change_statistics

Population projections in the EU. (2019). Изтеглено на 2021 от Eurostat:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_projections_in_the_EU

Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030). (2021). Извлечено от Министерски съвет - Портал за обществени консултации:
<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=778>

Държавно обществено осигуряване през 2019. (24 01 2019 г.). Изтеглено на 2021 от Национален осигурителен институт:
http://www.nssi.bg/images/bg/about/statisticsandanalysis/analysis/DOO_%20prez_2018.pdf

Закон за бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2021 г., Обн., ДВ, бр. 103 от 04.12.2020 г., в сила от 1.01.2021 г., доп., бр. 107 от 18.12.2020. (май 2021 г.). Изтеглено на 2021 от Национален осигурителен институт:
<https://www.nssi.bg/images/bg/legislation/laws/zbdoo-2021.pdf>

Закон за държавния бюджет на Република България за 2020 г. (май 2021 г.). Изтеглено на 2021 от Министерство на труда и социалната политика:
https://www.mh.government.bg/media/filer_public/2020/01/16/zakon-dbrb-2020.pdf

Закон за семейни помощи за деца. (2021). Изтеглено на 14 май 2021 г. от Национален осигурителен институт:
<https://www.noi.bg/images/bg/legislation/laws/ZSPD.pdf>

Издръжка на живот на четиричленно домакинство - Институт за социални и синдикални изследвания към КНСБ, 2020. (2021). Извлечено от Конфедерацията на независимите синдикати в България (КНСБ): <https://old.knsb-bg.org/index.php/izdrajka-na-jivota>

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ...

Индикатори за бедност и социално включване. (22 01 2020 г.).

Извлечено от Национален статистически институт:

<https://www.nsi.bg/bg/content/8262/%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%B2%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B2%D0%B0%D0%B>

%D0%B7%D0%B0-

%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%8

2-%D0%B8-

%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%B

D%D0%BE-

%D0%B2%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B2%D0%B

0%D0%B

Кацаров, И. (1967). *Теория на общественото осигуряване, Част II*
Отраслите на общественото осигуряване. Свищов.

Кодекс за социално осигуряване 2018. (2018). Извлечено от

Национален осигурителен институт:

<http://www.nssi.bg/images/bg/legislation/Codes/KCO.pdf>

Конвенция № 102 на Международната организация на труда за социална сигурност (минимални стандарти). Раздел VIII
Обезщетение при бременност и раждане. чл.52. (1952).
Извлечено от Министерство на труда и социалната политика.

КСО чл. 11, ал. 1, т. 1, букви "г", "д" и "е", чл. 13а, т. 1, букви "г", "д" и
"е", чл. 48а, 50а, 50 - 54. (25 01 2020 г.). Извлечено от

Национален осигурителен институт (НОИ):

<http://www.nssi.bg/images/bg/legislation/Codes/KCO.pdf>

Отчет за дейността на Агенцията за социално подпомагане за 2019
година. (2020). Извлечено от Агенция за социално подпомагане:

[file:///C:/Users/Owner/Downloads/4858-ASPOtchet-2019%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Owner/Downloads/4858-ASPOtchet-2019%20(1).pdf)

Павлов, Н. (1998). *Социално осигуряване (организационно-*
управленски аспекти). Свищов.

Постановление от 24 септември за определяне на линията на
бедност за страната за 2021 г. (2021). Извлечено от

Министерство на труда и социалната политика:
<https://www.mlsp.government.bg/postanovleniya>

Правилник за прилагане на закона за семейните помощи за деца, глава трета чл. 17. (2021). Извлечено от Национален осигурителен институт:
<https://www.nssi.bg/images/bg/legislation/rules/PPZSPD.pdf>

Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане. (май 2021 г.). Изтеглено на 2021 от Агенция за социално подпомагане:
<https://old.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/PPZSP.pdf>

Средна брутна месечна работна заплата за наетите лица по трудово и служебно правоотношение; Демография, икономика и социално осигуряване 2018 г. (март 2020 г.). Извлечено от НСИ, НОИ:
https://www.nssi.bg/images/bg/about/statisticsandanalysis/statistics/pokazатели/Demografia_2018.pdf

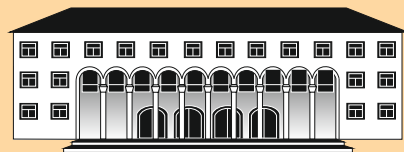
Статистически бюлетин "Показатели, характеризиращи временната неработоспособност на осигурените лица за 2019. (март 2020 г.). Извлечено от национален осигурителен институт:
https://www.nssi.bg/images/bg/about/statisticsandanalysis/statistics/obz/SPRAVKA_bolnichni_31-03-2019.pdf

чл. 49, ал. 1 от КСО. (14 01 2020 г.). Извлечено от Национален осигурителен институт (НОИ):
<http://www.nssi.bg/images/bg/legislation/Codes/KCO.pdf>

ISSN 0861 - 6604

БИЗНЕС управление

БИЗНЕС управление 2/2021

ИЗДАНИЕ НА
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

2/2021

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Проф. д.н. Борислав Борисов – главен редактор, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Проф. д-р Красимир Шишманов – зам. главен редактор, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Проф. д.н. Божидар Божинов, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Иван Марчевски, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Ирена Емилова, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Любчо Варамезов, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Румен Ерусалимов, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Силвия Костова, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ – Свищов

Доц. д-р Симеонка Петрова, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ – Свищов

Международна редколегия на сп. „Бизнес управление“

Проф. д. ик. н. Дмитрий Чистов – Финансов университет при правителството на руската федерация, Москва, Русия.

Проф. д. ик. н. Татьяна Орехова – Донецки национален университет, Виница, Украйна

Проф. д. ик. н. Виктор Чужиков - Киевския национален икономически университет „Вадим Гетман“, Украйна.

Проф. д-р Йото Йотов – Драксел университет, Филадельфия, САЩ

Проф. д-р Дариуш Новак - Университет по икономика и бизнес, Познан, Полша

Проф. д-р Синиша Зарич – Университет на Белград, Сърбия

Доц. д-р Йоана Панагорец – Университет Валахия, Търговище, Румъния

Стилов редактор – Анка Танева

Превод на английски език – ст. преп. Румяна Денева,

ст. преп. Радка Василева

Технически секретар – Живка Тананеева

Дадено за печат на 11.08.2021 г., излязло от печат на 13.08.2021 г.,
формат 70x100/16, тираж 40

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов,
ул. „Ем. Чакаров“ 2, тел.: +359 631 66298

© Академично издателство „Ценов“, Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А

БИЗНЕС УПРАВЛЕНИЕ

Стопанска академия
„Д. А. Ценов“ – Свищов

Година XXXI, кн. 2, 2021

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕНИДЖМЪНТ практика

СЪСТОЯНИЕ НА ЕЛЕКТРОННОТО УПРАВЛЕНИЕ И ДИГИТАЛНИТЕ АДМИНИСТРАТИВНИ УСЛУГИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Катя Емилова Кирилова

Доц. д-р Александър Цветанов Найденов 5

ИНСТРУМЕНТИ НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ АНАЛИЗ ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПАЗАР

Гл. ас. д-р Красимир Георгиев Кулчев 22

УЧИЛИЩНИЯТ ДИРЕКТОР – ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЛИДЕР И ПРОФЕСИОНАЛЕН МЕНИДЖЪР

Александър Филипов 40

ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА ПРИ МАЙЧИНСТВО В БЪЛГАРИЯ

Ас. д-р Йордан Стефанов Йорданов 56

МЕНИДЖМЪНТ теория

ФАКТОРИ, ОБУСЛОВИЛИ ДОМИНИРАЩАТА РОЛЯ НА СЕКТОРА НА УСЛУГИТЕ В СЪВРЕМЕННИТЕ ИКОНОМИКИ

Гл. ас. д-р Силвия Господинова 81